

ZAGREB, gl. grad te kulturno i gospodarsko središte Hrvatske. Najstarije nalazište na području Zagreba otkriveno je u špilji Veternici na Medvednici: ostaci ognjišta, kamena strugala (moustérienska kultura, oko 43 000). Iz mlađega kamenog doba nađene su kamene sjekire: na Opatovini, u Kustošiji, na Jarunu, u Podsusedu, Trnju te Starom Čiču kraj Velike Gorice gdje je otkopana i keramika ukrašena urezanim vrpčastim girlandama. Iz bakrenoga su doba ulomci keramike lasinjske kulture u Novom Čiču i Dubravi. Pretpostavlja se da iz srednjega brončanog doba potječu ulomci keramičkih posuda nađeni na Gradišću u Starom Čiču, kao i ostava zlatnoga nakita, otkrivena 1899. u Zagrebu (bez točnije oznake nalazišta); iz kasnoga pak brončanog doba, značajke kojega su grobovi sa žarama, potječu predmeti svakodnevne uporabe, oružje i nakit nađeni u Moravču, Draščici, Vrapču, Horvatima i Velikoj Gorici. Ostave su nađene u Dežmanovoj ul. 6 i blizu Medvedgrada, brončane sjekire u Podsusedu i Odri, a u Jarunu brončani mač. Na prostoru Muzeja grada Zagreba (Opatička ul. 20 i 22) otkrivena je stambena arhitektura — nadzemne kuće pravokutne osnove, s podovima popločanim oblucima, ognjištem unutar kuće i izvan nje te mnoštvom keramike, od koje dio potječe iz mlađega željeznog doba kada su u ovim krajevima već bili Kelti pomiješani s Ilirima (tzv. Panonci). Sličnu dugotrajnost života naselja potvrđuju nalazi na brdu Kuzelin iznad Moravča i na nizinskom Gradišću u Starome Čiču.

Ratom vođenim 33–35. područje oko Zagreba našlo se u rim. provinciji Panoniji, s tragovima rim. ostataka na više od 120 mjesta. Tuda su prolazile ceste koje su spajale Ptuj (*Poetovio*) sa Siskom (*Siscia*), središtem rim. provincije. Na tome povoljnom položaju Rimljani su osnovali gradić *Andautonium* na mjestu današnjega sela Šćitarjeva. Imao je gradske ulice, kanalizaciju, javno kupalište, javne spomenike, zgrade kojima su zidovi bili oslikani freskama, a podovi ukrašeni mozaicima. Drugo veće rim. naselje nalazilo se u Stenjevcu, a ladanjska dobra (*villae rusticae*) otkrivena su u Gornjem Stenjevcu, Gračanima, Remetama, Gornjim Čehima, u Maloj Mlaci, Glavnici, Moravču i dr. U rimskim su nekropolama na više mjesta nađeni kameni nadgrobni spomenici s natpisima i likovima pokojnika. O vjeri stanovništva svjedoči žrtvenik rimskoga boga Jupitera i lokalnih božanstava Save i Silvana. Brončana svjetiljka u obliku janjeta s Kristovim monogramom, nađena na Mirogojskoj cesti, dokazuje da je bilo i kršćana. Njihovo je središte bila biskupija u Sisku.

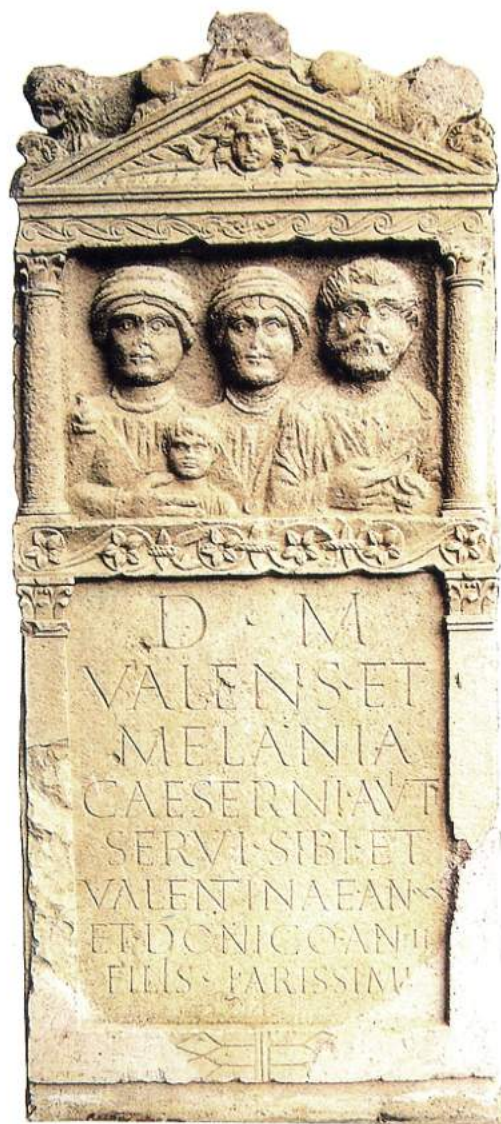
Iz doba Seobe naroda ostalo je malo tragova. Nađena su četiri groba na Krugama, a u jednome od njih bio je pokopan konjanik (ostruge, žvale, koplje, dugačak bojni nož poput mača). U Stenjevcu, uz župnu crkvu Uznesenja Marijin, sustavno se istražuje slavonsko (hrvatsko) groblje, koje se, poput grobnih nalaza ispred katedrale, zasad različito datira (VIII–XII. st.).

Povijest Zagreba. God. 1094. ugarski kralj Ladislav osnovao je Zagrebačku biskupiju (ili je uspostavio na tradiciji ranokršč. biskupije sa sjedištem u Sisku). Smještanje sjedišta biskupije u Zagreb svjedoči da je tu u XI. st. bilo znatno naselje. Naselja koja su tada postojala na zagrebačkome tlu nazivala su se vjerojatno isto kao i u mlađoj ispravi iz 1244: »Zagrebačko selo« (villa Zagrabiensis) i »ulica (zaselak) Latina« (Vicus Latinorum). Zagrebački Vicus Latinorum (poslije Laška ves, i konačno Vlaška ulica) bio je, kao i u nekim drugim eur. gradovima (npr. u Ostrogonu), naselje došljaka iz Italije, možda Francuske ili Belgije (Latini — jer su govorili narječjima nastalima iz latinskoga). Biskupsko sjedište s katedralom i kaptolom (Stolni kaptol zagrebački) nalazilo se od samoga početka gdje i danas, na kaptolskom brežuljku gdje se, prema starijim piscima (Vitezović i dr.), nalazila i županova utvrda (castrum). Na kaptolskome su se brežuljku i u okolici smjestili redovnici: templari (vjerojatno u drugoj pol. XII. st.) u Novoj vesi, franjevci s crkvom Sv. Franje na Kaptolu (u XIII. st.), dominikanci s crkvom Sv. Nikole u »Zagrebu« pod kaptolskim brežuljkom (u XIII. st.) i cisterciti s crkvom Sv. Marije na Dolcu (poč. XIV. st.).

Nakon provale Tatara 1242. potvrdio je kralj Bela IV. došljacima na »brdu Gradecu zagrebačkom« povlastice svojom poveljom sa zlatnim pečatom (tzv. *Zlatna bula*). Time su stanovnici na brežuljku Z od potoka Medveščaka dobili prava slobodnoga i kraljevskoga grada. Građani Gradeca bili su obvezni utvrditi svoj grad, pa su sred. XIII. st. (svakako prije 1261) sagradili zidine i kule koje postoje i danas (Gornji grad). Na širem gradskom području seljaci gradski kmetovi živjeli su u selima (Dedići, Gračani, Prekrižje, Čnomerec, Ilica i dr.). Sela u savskoj nizini

IKAR, III. st. (nađen u Vugrovcu). Zagreb, Arheološki muzej

NADGROBNA STELA ROBA VALENSA I NJEGOVE OBITELJI, II. st. (nađena u Donjim Čehima). Zagreb, Arheološki muzej